

פרשת ויחי

ענין הברכות

בראשית מ"ט:כ"ח

כָּל אֵלֶּה שְׁבַטֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁנִים עָשָׂר וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם אֲבֵיהֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אִישׁ אֲשֶׁר
כִּבְרָכְתּוֹ בִּרְךָ אֹתָם:

All these are the twelve tribes of Israel, and this is what their father spoke to them and blessed them; each man, according to his blessing, he blessed them.

בראשית כ"ה:י"א

וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹקִים אֶת יִצְחָק בֶּנּוֹ וַיֵּשֶׁב יִצְחָק עִם בְּאֵר לָחַי רֹאִי:

Now it came to pass after Abraham's death, that God blessed his son Isaac, and Isaac dwelt near Be'er Lachai Ro'i.

רש"י

ויהי אחרי מות אברהם ויצחק וגו' – נחמו תנחומי אבלים (סוטה יד) דבר אחר אף על פי שמסר הקדוש ברוך הוא את הזכויות לאברהם נתיירא לבדך את יצחק מפני שצפה את עשו יולא ממנו אמר יבא בעל הזכויות ויצרך את אשך ייטב בעיניו וכל הקדוש ברוך הוא וזכרו:

Now it came to pass after Abraham's death, that God blessed, etc.: He consoled him with the consolations of the mourners (Sotah 14b). Another explanation: Even though the Holy One, blessed be He, delivered the blessings to Abraham, he was afraid to bless Isaac because he foresaw Esau emanating from him. So he said, "May the Master of blessings come and bless whomever He pleases." And the Holy One, blessed be He, came and blessed him. - [Tan. Lech Lecha 4]

בראשית ל"א:ג

אֱלֹקֵי אַבְרָהָם וְאֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי אֲבֵיהֶם וַיִּשָּׁבַע יַעֲקֹב בְּפוּזֹד אָבִיו יִצְחָק:

May the God of Abraham and the god of Nahor judge between us, the god of their father." And Jacob swore by the Fear of his father Isaac.

בראשית כ"ז:ב"ז-ל"ג

וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו גֵּשָׁה זֶה וְשָׁקָה לִי בְנִי וַיֵּגֶשׁ וַיִּשָּׁק לוֹ וַיִּרְוּ אֶת רִיחוֹ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר רָאֵה רִיחוֹ בְנִי כְרִיחוֹ שָׂדֶה אֲשֶׁר בִּרְכוּ ה': וַיִּתֵּן לָךְ הָאֱלֹקִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁבָּמַי הָאָרֶץ וְרֵב הָעֵץ וְתִירָשׁ: יַעֲבֹדוך עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָךְ לְאֻמִּים הִנֵּה גָבִיר לְאֻזְיֶךָ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָךְ בְּנֵי אִמְךָ אַחֲרֶיךָ אֲרוּר וּמְבָרֵךְךָ בְּרוּךְ: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כָּלָה יִצְחָק לְבָרֶךְ אֶת יַעֲקֹב וַיְהִי אַךְ יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וַעֲשׂוֹ אֻזְיוֹ בָּא מִצִּידוֹ: וַיַּעַשׂ גַּם הוּא מִטַּעַמִּים וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקָם אָבִי וַיֹּאכַל מִצִּיד בְּנֵי בְעֵשָׂר תְּבָרַכְנִי נְפִשְׁךָ: וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי אַתָּה וַיֹּאמֶר אָנִי בִנְךָ בְּכֹרֶךָ עָשׂוֹ: וַיִּזְרַד יִצְחָק וַיִּזְרְדָה גְּדֻלָּה עַד מָאֵד וַיֹּאמֶר מִי אִפּוּא הוּא הַעֵד צִיד וַיָּבֵא לוֹ וַיֹּאכַל מִכָּל בְּטָרֶם תְּבוּאָה וַיְבָרְכֵהוּ גַם בְּרוּךְ יְהִיָּה:

And his father Isaac said to him, "Please come closer and kiss me, my son." And he came closer, and he kissed him, and he smelled the fragrance of his garments, and he blessed him, and he said, "Behold, the fragrance of my son is like the fragrance of a field, which the Lord has blessed! And may the Lord give you of the dew of the heavens and [of] the fatness of the earth and an abundance of grain and wine. Nations shall serve you and kingdoms shall bow down to you; you shall be a master over your brothers, and your mother's sons shall bow down to you. Those who curse you shall be cursed, and those who bless you shall be blessed." And it came to pass, when Isaac had finished blessing Jacob, and it came to pass Jacob had just left his father Isaac's presence, that his brother Esau came from his hunt. And he too had made tasty foods, and he brought [them] to his father, and he said to his father, "Let my father arise and eat of the game of his son, so that your soul will bless me." And his

father Isaac said to him, "Who are you?" And he said, "I am your son, your firstborn, Esau." And Isaac shuddered a great shudder, and he said, "Who then is the one who hunted game and brought it to me, and I ate of everything while you had not yet come, and I blessed him? He, too, shall be blessed."

בראשית כ"ח:א-ד'

וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ וַיֹּצִיאוּ וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא תִקְוֶה אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן: קוּם לךְ פְּדִינָה אֶרֶם בֵּיתָה בְּתוּאֵל אָבִי אִמְךָ וְקִזּוּ לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לְבֶן אֹזִי אִמְךָ: וְאֶל-שֵׁ-דִי יְבָרֶךְ אֶתְךָ וַיִּפְרֹךְ וַיְרַבְּךָ וְהָיִיתָ לְקָהָל עַמִּים: וַיִּתֶּן לְךָ אֶת בְּרַכְתּוֹ אֲבִרְהָם לְךָ וּלְיִצְחָק אֶתְךָ לְרִשְׁתְּךָ אֶת אֶרֶץ מִזְרִיךְ אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם:

And Isaac called Jacob and blessed him, and he commanded him and said to him, "You shall not take a wife of the daughters of Canaan. Arise, go to Padan aram, to the house of Bethuel, your mother's father, and take yourself from there a wife of the daughters of Laban, your mother's brother. And may the Almighty God bless you and make you fruitful and multiply you, and you shall become an assembly of peoples. And may He give you the blessing of Abraham, to you and to your seed with you, that you may inherit the land of your sojournings, which God gave to Abraham."

בראשית מ"ח:י"ג-כ'

וַיִּקְחוּ יוֹסֵף אֶת שְׁנֵיהֶם אֶת אֶפְרַיִם בְּיָמֵינוּ מִשְׁמָאל וְיִשְׂרָאֵל וְאֶת מְנַשֶּׁה בְּשִׁמְאֹלוֹ מִיְמִין וְיִשְׂרָאֵל וַיֵּגֶשׁ אֵלָיו: וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת יָמָיו וַיִּשֶׁת עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הַצָּעִיר וְאֶת שִׁמְאֹלוֹ עַל רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שֶׁכָּל אֶת יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר: וַיְבָרֶךְ אֶת יוֹסֵף וַיֹּאמֶר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְכוּ אֲבֹתִי לִפְנֵי אֲבִרְהָם וַיִּצְחָק הָאֱלֹהִים הִרְעָה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה: הַמְלִאךְ הַגָּאֵל אֹתִי מִכָּל רָע יְבָרֶךְ אֶת הַצָּעִירִים וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתִי אֲבִרְהָם וַיִּצְחָק וַיִּדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: וַיֵּרָא יוֹסֵף כִּי יִשִּׁית אָבִיו יָד יָמָיו עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיִּרַע בְּעֵינָיו וַיִּתְּנֶה יָד אָבִיו לְהַסִּיר אֶתֶּה מֵעַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם עַל רֹאשׁ מְנַשֶּׁה: וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו לֹא כֵן אָבִי כִּי זֶה הַבְּכֹר שֵׁם יָמִינְךָ עַל רֹאשׁוֹ: וַיִּמָּאן אָבִיו וַיֹּאמֶר יָדְעִיתִי כִּי יָדְעִיתִי גַם הוּא יִהְיֶה לְעָם וְגַם הוּא יִגְדֹּל וְאֹלָם אֹזִי הַקֶּטָן יִגְדֹּל מִמֶּנּוּ וְרָעוּ יִהְיֶה מִלֵּא הַגּוֹיִם: וַיְבָרֶכֶם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בֶּרֶךְ יְבָרֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יִשְׁמַךְ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וּכְמְנַשֶּׁה וַיִּשֶׁם אֶת אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה:

And Joseph took them both, Ephraim at his right, from Israel's left, and Manasseh at his left, from Israel's right, and he brought [them] near to him. But Israel stretched out his right hand and placed [it] on Ephraim's head, although he was the younger, and his left hand [he placed] on Manasseh's head. He guided his hands deliberately, for Manasseh was the firstborn. And he blessed Joseph and said, "God, before Whom my fathers, Abraham and Isaac, walked, God Who sustained me as long as I am alive, until this day, may the angel who redeemed me from all harm bless the youths, and may they be called by my name and the name of my fathers, Abraham and Isaac, and may they multiply abundantly like fish, in the midst of the land." And Joseph saw that his father was placing his right hand on Ephraim's head, and it displeased him. So he held up his father's hand to remove it from upon Ephraim's head [to place it] on Manasseh's head. And Joseph said to his father, "Not so, Father, for this one is the firstborn; put your right hand on his head." But his father refused, and he said, "I know, my son, I know; he too will become a people, and he too will be great. But his younger brother will be greater than he, and his children['s fame] will fill the nations." So he blessed them on that day, saying, "With you, Israel will bless, saying, 'May God make you like Ephraim and like Manasseh,' " and he placed Ephraim before Manasseh.

מדרש תנחומא ויחי פרק ח

אקרא לאלקים עליון לאל גומר עלי דבר אחר אקרא לאלקים עליון מדבר ביעקב בשעה שנכנסו בניו ברכן התחיל מחלק להן פרוקפאות ומגין שהסכים הקב"ה עמו את מוצא כל ברכה וברכה שברך יעקב את השבט כך ברכן משה שהסכים הקב"ה עמו על כל ברכה וברכה אימתי בשעה שהיה מסתלק מן העולם הוי ויקרא יעקב אל בניו האספו ואגידה לכם

שפתי חיים בראשית תקי"ב-ג

חלוקת הברכות זה לא כחלוקת ירושה וכדרכו שך אב שאוהב לאחד יותר מהשני מעדיף בן אחד על פני בן אחר, חלוקת הברכות היתה עבודת ה', שנתן לכל אחד את מלוא האפשרויות והכלים שיוכל לעבוד את השי"ת, כיון שתפקיד הבן להמשיך את עבודת ה' של האב, אז צריך להושיט לו את כל הסיוע שיוכל להמשיך את עבודת האבות. נצמא א"כ כי הברכה אינה חלוקת ברכות אלא היא ביחנה של בקשה להשי"ת שיתן את כל הסיוע, ובפרט ברכת יעקב "אקרא לאלקים עליון", שהשי"ת יתן לו את כח הברכה לזרעו שימשיכו את התפקידים שלו בעבודת ה'. והשי"ת גמר על ידו "לא-ל גומר אלי" כלומר קיבל את בקשתו, כיון שידוע שהצדיק הוא ישמור על הפקדון של הברכה רק לשם שמים לא ינצל את הברכה לשם מגמות אישיות אלא לתועלת ככלים לעבודת ה', להמשיך את עבודת האבות. וכפי גודל מידת הדביקות של הצדיק בהקב"ה, כך באותה מידה הוא יכול לברך את הבנים ולקבל עבורם את השפע מהשי"ת.

בראשית מ"ח:

וַיֵּנִי יִשְׂרָאֵל כְּבָדוֹ מִזֶּקֶן לֹא יוּכַל לְרִאיוֹת וַיִּגַּשׁ אֹתָם אֱלֹוֵי וַיִּשָּׁק לָהֶם וַיִּזְבֹּק לָהֶם:

Now Israel's eyes had become heavy with age, [to the extent that] he could not see. So he drew them near to him, and he kissed them and embraced them.

ספורנו שם

וישק להם ויחבק להם. כדי שתדבק נפשו בהם ותחול עליהם ברכתו:

שפתי חיים שם עמ' תקי"ח

נמצינו למדים ענין הברכה אין זה רק איחול כל טוב, אלא לתת למתברך את כל האפשרויות לעבודת ה', וברכה זה מחייב את המתברך עד כמה שיש יותר ברכה יש יותר מחייב.

גם מה שאנו מבקשים בתפילות זה מחייב אותנו, כשאנו פונים למקור הברכות ורוצים מהקב"ה שעה תשובה סליחה גאולה, בקשת הברכה היא תוספת כלים שאנחנו יוכל למלות את חלקנו. ראשית, אנו צריכים לדעת שברכה מחייבת למלות את חלקנו. ראשית אנו צריכים לבדוק את עצמנו האם אנו רוצים את הברכה למלות את חלקינו בעבודת ה', אם לוקחים ברכה זה מחייב אותנו לנצל את התוספת היתר שקבלנו מכל הברכה לעבודת ה'. ועד כמה שאנחנו מבינים את מהות ענין הברכה, כך נהיה ראויים לברכה.

... בחלוקה זו לא רק שריבה ברכות לאחד אלא גם צמצם ומיעט בברכות. הברכות היו נתינת כלים לתפקידים של כל אחד בהתאם לתכונותיו ולפי התכונה היה גם צריך לצמצם את הברכה, כגון ראובן לפי תכונותיו לטובתו צמצם את הכלים ומיעט בברכתו...

בראשית מ"ט:ג-ד

רְאוּבֵן בְּכֹרִי אֶתָּה כּוֹזֵי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יִתֵּר שְׂאֵת וַיִּתֵּר עָוֹ: פּוֹזוּ כַּמִּים אֶל תּוֹתֵר כִּי עֲלִיתָ מִשְׁכְּבִי אֲבִיךָ אֲזָז וְזָלַלְתָּ יָצוּעִי עָלָה:

Reuben, you are my firstborn, my strength and the first of my might. [You should have been] superior in rank and superior in power.[You have] the restlessness of water; [therefore,] you shall not have superiority, for you ascended upon your father's couch; then you profaned [Him Who] ascended upon my bed.

Rav Hirsch

הקבצו, האספו — these were the first thoughts that filled Ya'akov's mind when he saw his sons gathered around his deathbed. Unity, solidarity, and a keen interest in all things of the spirit — this was Ya'akov's primary legacy to them. But if a group of such diverse elements is to unite inwardly and outwardly, it must have leadership. Ya'akov now reviews his sons, in search of the one most fit to be the leader. The natural candidate for this position would be the firstborn son. That is why he first addresses himself to Reuven.

תרגום אונקלוס פסוק ג
ראובן בוכרי את חילי וריש תוקפי לך הוה חזי למיתב תלתא חולקין בכירותא כהונתא ומלכותא

רש"י פסוק ג
יתר שאת – ראו היית להיות יתר על אחיך בכהונה לשון נשיאות כפיה: **ויתר עז** – במלכות כמו (ש"א ב) ויתן עז למלכו. ומי גרס לך להפסיד כל אלה:

Superior in rank: Heb. שָׂאת יָתֵר. You were fit to be superior over your brothers with the priesthood, an expression of raising up the hands (נְשִׂיאוֹת פְּסִים) [to recite the priestly blessing]. — [from Gen. Rabbah 99:6]
And superior in power: Heb. וַיִּתֵּר עֵז, [i.e. superior] with kingship, like "And He will grant strength (עֵז) to His king" (I Sam. 2:10). - [from Gen. Rabbah 99:6]

רש"י פסוק ד
פחז כמים – הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך כמים הללו הממהרים למרוצתם. לכך: **אל תותר** – אל תרצה ליטול כל היתרות הללו שהיו ראויות לך. ומהו הפחז אשר פחזת:

[You have] the restlessness of water: The restlessness and the haste with which you hastened to display your anger, similar to water which hastens on its course. Therefore-
you shall not have superiority: You shall no longer receive all these superior positions that were fit for you. Now what was the restlessness that you exhibited?

רש"י פסוק ד
כי עלית משכבי אביך אז חללת – אותו שם שעלה על יצועי והיא השכינה שהיה דרכה להיות עולה על יצועי: **פחז** – שם דבר הוא לפיכך טעמו למעלה וכולו נקוד פת"ח ואלו היה לשון עבר היה נקוד חזיו קמ"ץ וחזיו פת"ח וטעמו למטה: **יצועי** – לשון משכב ע"ש שמציעים אותו ע"י לבדין וסדינין והרבה דומים לו (תהלים סג) אם זכרתיך על יצועי (שם קלז) אם אעלה על ערש יצועי:

For you ascended upon your father's couch; then you profaned: that Name that ascended my couch. That is the Shechinah, which was accustomed to going up on my bed. — [from Shab. 55b]
The restlessness: Heb. פָּחַז. This is a noun; therefore, it is accented on the first syllable, and the entire word is vowelized with the "pattach." [i.e., each syllable is vowelized with a "pattach."] If it were a [verb in] past tense, [meaning: he was restless,] it would be vowelized פָּחַז, half with a "kamatz" and half with a "pattach," and it would be accented on the latter syllable (פָּחַז).
My bed: Heb. יַצְוֵי, a term denoting a bed, because it is spread (מְצִיעִים) with mattresses and sheets. There are many similar occurrences: "I shall not go up on the bed that was spread for me (יַצְוֵי)" (Ps. 132:3); "when I remember You on my couch (יַצְוֵי)" (ibid. 63:7). - [from Targum Onkelos]

אני, related to **הון**, is the ability to acquire or possess something (see Commentary above, 35:18). Ya'akov says: You are **בחי**. This means either (a) "my power was first revealed in the formation of your character and in your spiritual education" or (b) "my power rests in you; through you my spirit will continue its work." Success or failure in the education of the eldest son or daughter virtually determines educational

success or failure with the younger children, however numerous they may be.

ראשית אורי. You are my first acquisition. (Cf. above, 48:22, אשר לקחתי, Ya'akov's first acquisition was Reuven. (מיד האמרי וגו'))

יתר: that which extends further than another. Temporally, it means: to remain; spatially, it denotes a bow string *stretched* beyond its normal reach. Thus **יתר** here is to be understood either as a noun — “privilege in rank and privilege in power”; but if so then we must add the words “[you deserve] privilege in . . .” — or, and this is more probable, as an adjective, the construct state of **יתר** (like **יָדָה** from **יָדָה**, **פָּתָה** from **פָּתָה**): “privileged in rank . . .”

שאה here apparently means “eminence,” “prominent position” — as in **מִשְׁאָחוֹ יָצָא לְהָדִיחַ** (*Tehillim* 62:5) — especially as the Jewish dignitary is called “**נשיא**” (cf. Commentary above, 25:16). “You are the **נשיא**, and as such you are privileged in rank; hence, you are also privileged in power.” As the firstborn, your calling is to be the **נשיא** of your brothers, the head and leader of the family. Therefore you are entitled also to a larger share of material power, so that there be a sufficient material basis for the spiritual leadership.

שאה can also be interpreted according to its plain sense: It is your duty to bear more than the others. (Unlike Esav’s **אלופים**, “our **אלופים** bear the heaviest burden” [*Tehillim* 144:14].) Hence, you are entitled also to a greater share of power.

It is regrettable that the root **פח** occurs so rarely in Scripture. From **אָשִׁים רִיקִים וּפְחִים** (*Shoftim* 9:4) it seems that **פח** denotes some unidentifiable character defect. Similarly, **פח** here is linked with water; there is almost nothing with such a variety of qualities as water. Perhaps the quality that is being referred to here is water’s lack of inner stability;

hence **פח כמים** could mean “instability like water.” Water flows downward, seeking out the lowest level (unless it evaporates and rises to the clouds, to water the earth). Water is liquid and flows rapidly forward, etc. In the language of our Sages, we find **איפתו צלמיתו**: the water overflowed its banks. The most general characteristic defining all liquids as such would be the lack of cohesion — i.e., *instability*.

תותר is a *הפעיל* form; hence, **אל תותר** does not mean “you do not deserve privilege.” Rather, **תותר** is the predicate of the subject **פח**. “The instability of your character deprives you of the right to privilege, for you mounted . . . thus you disgraced the one who mounted my couch” — i.e., yourself. Scripture employs a circumlocution out of regard for Reuven’s dignity.

Ya’akov says to Reuven: You are the most precious gem in my treasure chamber, you are **ראשית אורי**, but you are not fit to lead the family. The leader must be **עז**; he must stand firm in the face of raging storms, and not be swayed by gentle, fawning zephyrs. He must have inner strength of character; he must not be unstable like water.

From all this it is clear that the incident referred to cannot be taken literally, in accordance with the plain sense of the harsh words **ישכב וגו'** (above, 35:22). Reuven was the **נח** of his father **אורי**, and he was born to be **עז**; hence he is held to a strict accounting, and even a light offense is for him considered a major sin. Had Reuven committed a real sin, Ya’akov would not have used mild language, would not have called his sin merely “**פח כמים**.”

בראשית ל"ז:ב"ט

וַיָּשָׁב רְאוּבֵן אֶל הַבּוֹר וְהִנֵּה אֵין יוֹסֵף בְּבוֹר וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו:

And Reuben returned to the pit, and behold, Joseph was not in the pit; so he rent his garments.

רש"י

וישב ראובן – ובמכירתו לא היה שם שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו ד"א עסוק הי' בסקו ובתעניתו על צלצול יצועי אביו:

And Reuben returned: But when he (Joseph) was sold, he (Reuben) was not there, for his day to go and serve his father had arrived (Gen. Rabbah 84:15). Another explanation: He was busy with his sackcloth and his fasting for disarranging his father’s bed

